

**НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ
РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ**

КИЇВ 2024

Анотація

У Науковій концепції розвитку законодавства про охорону психічного здоров'я в Україні викладено мету, принципи та цілі удосконалення законодавства про охорону психічного здоров'я населення. Надано результати аналізу законодавства України та Європейського Союзу в означеній сфері. Окреслені проблеми, на розв'язання яких спрямовані положення Концепції, й основні завдання удосконалення законодавства у сфері охорони психічного здоров'я. Виокремлено очікувані результати реалізації пропозицій, викладених у документі.

Ключові слова: *охорона здоров'я, ментальне здоров'я, якість життя, Всесвітня організація охорони здоров'я.*

ЗМІСТ

I. Вступна частина

1.1. Мета, принципи та цілі Концепції

1.2. Законодавство України про охорону психічного здоров'я

1.3. Законодавство Європейського Союзу про охорону психічного здоров'я

II. Основна частина

2.1. Визначення проблем, на розв'язання яких спрямовані положення Концепції

2.2. Основні завдання удосконалення законодавства у сфері охорони психічного здоров'я

2.3. Шляхи розв'язання проблем законодавчого забезпечення охорони психічного здоров'я

2.4. Очікувані результати

I. Вступна частина

У звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) «Про ментальне здоров'я: трансформація ментального здоров'я для всіх» ментальне (психічне) здоров'я¹ визначається як стан психічного благополуччя, який дозволяє особі справлятися зі стресами, реалізовувати свої здібності, навчатися, працювати й у такий спосіб приносити громаді суспільну користь. Психічне здоров'я – це невід'ємна складова здоров'я людини. За своїм змістом це поняття є ширшим, ніж відсутність у людини психічних розладів².

Психічне здоров'я населення критично важливе для кожної держави. За даними ВООЗ, кожна четверта людина у світі страждає від певного психічного розладу, але лише 40 відсотків із них звертаються за допомогою. Чисельність осіб, які мають емоційні чи психосоціальні проблеми, швидко зростає, якщо додаються такі чинники, як збройний конфлікт, постійна загроза життю, ускладнений доступ до необхідної медичної допомоги, соціальних послуг тощо.

У надзвичайних гуманітарних ситуаціях особливого значення набуває здатність держави надати не тільки належну психологічну та психіатричну допомогу, а й сприяти формуванню суспільства, вільного від стигм³ та дискримінації.

1.1. Мета, принципи та цілі Концепції.

Концепція має на меті визначити напрями удосконалення законодавства про охорону психічного здоров'я і запропонувати заходи державної політики у сфері охорони психічного здоров'я. Положення Концепції сприятимуть формуванню цільової моделі системи у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, розробленої у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я⁴.

У Концепції акцент зроблено на проблемах і завданнях у сфері, за яку відповідальним є сектор охорони здоров'я. Інші проблеми та завдання законодавчого регулювання, які мають значення для покращення психічного здоров'я населення, але належать до сфери діяльності інших секторів (освіта, зайнятість, соціальний захист, екологічна безпека життєдіяльності тощо) лише зазначені в межах комплексного підходу до охорони психічного здоров'я.

Концепція базується на таких принципах:

---

¹ Терміни «ментальне здоров'я» і «психічне здоров'я» є синонімами. У законодавстві України та академічному середовищі більш застосовним є термін «психічне здоров'я», тоді як у низці європейських держав, для зменшення негативних асоціацій, набув поширення термін «ментальне здоров'я» як своєрідний спосіб подолання стигми щодо осіб із психічними захворюваннями.

² World mental health report: Transforming mental health for all. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/world-mental-health-report>

³ Стигма – негативне та упереджене ставлення або стереотипне уявлення про певну групу людей, яке призводить до їхнього виключення із соціального оточення, а щодо конкретної людини – до стресу, тривожності, депресії та інших психічних проблем.

⁴ Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні. Цільова модель 2.0. URL: <https://howareu.com/storage/app/media/Posibnuki/2024-06-06%20%D0%A6%D0%9C%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%96%D1%8F%202.0.pdf>

цінності психічного здоров'я населення, боротьбі зі стигматизацією, соціальною ізоляцією та дискримінацією;
гарантованості безпеки, захисту честі й гідності, дотримання прав людини;
доступності якісної психіатричної допомоги;
пріоритетності практик, орієнтованих на відновлення психічного здоров'я;
спрямованості на інтеграцію особи у суспільство після одужання.

Цілями Концепції є удосконалення організаційно-правових засад діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованих на покращення соціальних, економічних і екологічних детермінантів⁵ психічного здоров'я та посилення заходів захисту прав людей із проблемами психічного здоров'я.

Зазначені мета та цілі корелюються із завданням Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року⁶, сприятимуть забезпеченню реалізації заходів⁷, передбачених Урядом на 2024–2026 роки.

1.2. Законодавство України про охорону психічного здоров'я.

До міжнародних документів, ратифікованих Україною, положення яких стосуються охорони психічного здоров'я, належать: Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., Європейська конвенція з прав людини; Конвенція про права дитини; Конвенція про права осіб з інвалідністю; Європейська соціальна хартія (переглянута).

Окрім положень міжнародних актів, законодавство України про охорону психічного здоров'я складають норми, передбачені Основами законодавства України про охорону здоров'я⁸ та іншими законами України: «Про систему громадського здоров'я»⁹; «Про психіатричну допомогу»¹⁰; «Про охорону дитинства»¹¹; «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»¹²; «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»¹³; «Про соціальний і правовий захист

---

⁵ Детермінанти – умови, в яких люди народжуються, ростуть, живуть, працюють і старіють, включаючи систему охорони здоров'я.

⁶ Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>

⁷ План заходів на 2024–2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 572-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2024-%D1%80#Text>

⁸ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

⁹ Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06 вересня 2022 року № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>

¹⁰ Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

¹¹ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

¹² Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03 грудня 2020 року № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

¹³ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

військовослужбовців та членів їх сімей»¹⁴; «Про соціальні послуги»¹⁵; «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»¹⁶ тощо, а також інші нормативно-правові акти: Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб¹⁷, Порядок надання психіатричної допомоги мобільною мультидисциплінарною командою¹⁸; Порядок надання психосоціальної допомоги та психосоціальних послуг щодо питань психічного здоров'я, у тому числі щодо запобігання суїциду і психосоціального компоненту реабілітації ветеранів війни та інших груп населення; Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги; Перелік валідних методів психологічної діагностики, які можуть використовуватися для проведення психологічної діагностики та оцінки якості психологічної допомоги; Перелік методів психотерапії з доведеною ефективністю¹⁹; Типове положення про Центр ментального (психічного) здоров'я у закладі охорони здоров'я²⁰ тощо.

1.3. Законодавство Європейського Союзу про охорону психічного здоров'я.

Хартія основних прав ЄС визнає право на фізичне і психічне здоров'я фундаментальним правом людини, яке безпосередньо пов'язане з правом на життя, людську гідність та недоторканність особи, включно з психічною недоторканністю (статті 2, 3, 14, 15, 21, 31, 32 і 35)²¹. ЄС зауважує на сприянні зайнятості, гарантіях належного соціального захисту, боротьбі проти соціального виключання, а також захисті здоров'я людей. Під час визначення та виконання всіх політик і заходів забезпечується високий рівень захисту здоров'я людини. Діяльність ЄС спрямована на поліпшення охорони громадського здоров'я, запобігання фізичним і психічним розладам, захворюванням, усунення джерел небезпеки фізичному та психічному здоров'ю. Така діяльність охоплює боротьбу проти тяжких захворювань, сприяючи дослідженню їхніх причин, шляхів поширення та методів запобігання цим хворобам, а також інформаційну та освітню роботу у питаннях охорони здоров'я та

---

¹⁴ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

¹⁵ Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁶ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

¹⁷ Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>

¹⁸ Про затвердження Порядку надання психіатричної допомоги мобільною мультидисциплінарною командою : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1600 від 06.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1102-22#n13>

¹⁹ Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 2118 від 13.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#n19>

²⁰ Про затвердження Типового положення про Центр ментального (психічного) здоров'я у закладі охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1796 від 25.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-24#Text>

²¹ Charter of fundamental rights of the European Union (2010/c 83/02). URL: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/EU_Charter_of_Fundamental_Rights_of_the_European_Union_2000.en_.pdf

моніторингу, раннього виявлення і боротьби проти серйозних транскордонних загроз здоров'ю. ЄС доповнює діяльність держав-членів щодо зменшення шкоди здоров'ю, спричиненої наркотиками, зокрема інформаційну та профілактичну роботу (статті 9, 168 Договору про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія)²².

До документів і актів ЄС, у яких зазначено ключові засади співпраці держав-членів ЄС у сфері психічного здоров'я, належать: Зелена книга «Поліпшення психічного здоров'я населення – до стратегії психічного здоров'я для Європейського Союзу» (COM(2005)0484) (2005 р.), Європейський пакт про психічне здоров'я та благополуччя (2008 р.), Резолюція Європейського Парламенту від 5 липня 2022 року про психічне здоров'я в цифровому світі праці (2021/2098(INI))²³, Директива Ради 89/654/ЄЕС від 30 листопада 1989 року щодо мінімальних вимог безпеки та гігієни праці на робочому місці²⁴ та ін.

Європейська Комісія 7 червня 2023 року опублікувала Повідомлення про комплексний підхід до психічного здоров'я²⁵, яке спрямоване на формування нового міжгалузевого підходу до психічного здоров'я. В основі підходу – п'ять основних напрямів (стовпів) діяльності, і один стовп наскрізний, який застосовується до всіх п'яти стовпів – якість життя, тобто вирішення соціальних, економічних та екологічних детермінантів психічного здоров'я, таких як бідність, освіта, працевлаштування та житло.

²² Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

²³ European Parliament resolution of 5 July 2022 on mental health in the digital world of work (2021/2098(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022IP0279>

²⁴ Council Directive 89/654/EEC of 30 November 1989 concerning the minimum safety and health requirements for the workplace (first individual directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.1989.393.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A1989%3A393%3ATOC

²⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions on a comprehensive approach to mental health. URL: https://health.ec.europa.eu/publications/comprehensive-approach-mental-health_en

За оцінками Європейської Комісії загальні витрати, пов'язані з проблемами психічного здоров'я, які включають витрати системи охорони здоров'я і програм соціального забезпечення, а також зниження рівня зайнятості та продуктивності праці, становлять понад 4 % ВВП у державах-членах ЄС, що еквівалентно понад 600 мільярдам євро на рік. Завдяки 20 провідним ініціативам, які фінансуються ЄС із різних фінансових джерел (1,23 млрд євро), Європейська Комісія підтримуватиме держави-члени у реформуванні системи охорони психічного здоров'я, ставлячи людей та їхнє здоров'я на перше місце.

II. Основна частина

2.1. Визначення проблем, на розв'язання яких спрямовані положення Концепції.

Психічні захворювання спричиняють значні втрати людського капіталу, що обумовлює проблеми для економічної та соціальної системи, а також створює навантаження для судової та правоохоронної системи держави. Через неправильне ставлення до психічного здоров'я або недостатню оцінку його цінності для суспільства питання охорони психічного здоров'я в Україні недостатньо врегульовано на законодавчому рівні. Зокрема, невизначеними є пріоритети регулювання за окремими секторами: охорона здоров'я, освіта, зайнятість, соціальний захист, екологічна безпека життєдіяльності тощо.

Моніторинг законодавства у сфері психічного здоров'я дозволяє виокремити такі проблеми.

Розгалуженість і недосконалість законодавства України. Відсутність ознаки цілісності законодавчого регулювання охорони психічного здоров'я підсилюється невизначеністю загальних принципів застосування норм і базових термінологічних визначень. На підзаконному рівні врегульований порядок реалізації окремих прав. Все це ускладнює сприйняття і належне застосування законодавства, а також виявляє його вади у вигляді прогалин та колізій.

Відсутність законодавчих засад для забезпечення комплексної інтегрованої підтримки особам, які мають особливі потреби у сфері психічного здоров'я або психосоціальні потреби. Психічне здоров'я населення погіршується у зв'язку з наявністю інших психосоціальних факторів, які можуть поєднуватися з різними соціальними проблемами: сімейними, економічними, екологічними тощо. Характерними є: несвоєчасна оцінка тяжкості стану та ненадання необхідної підтримки, заснованої на оцінці індивідуальних потреб (особисто-орієнтований підхід); брак скоординованих послуг (обстеження стану психічного здоров'я, профілактики, діагностики психічних розладів, лікування, догляду, медичної та психологічної реабілітації); відсутність синхронізованого і спільного реагування на потреби психічного здоров'я, орієнтованого на задоволення довгострокових потреб (житло, освіта, зайнятість). Останні потреби мають забезпечуватися міжсекторальною співпрацею у мультидисциплінарній системі. Удосконалення

законодавчого регулювання потребують заходи дотримання конфіденційності інформації про пацієнтів.

Неврегульованість гарантій обумовлює низький рівень доступності послуг у сфері психічного здоров'я, профілактики суїциду. Поширеним є несвоєчасне виявлення і відсутність доступу до отримання необхідної психологічної підтримки на рівні первинної медичної допомоги та психосоціальної підтримки для більшості населення, зокрема повноцінне відновлення повсякденної життєдіяльності. Як наслідок, прогресують негативні механізми подолання людиною стресових ситуацій, таких як зловживання психоактивними речовинами, що спричиняє агресивну поведінку, соціальну ізоляцію, самогубство. Психологічні реакції, спричинені війною, підвищують ризик появи депресій, суїцидальної ідеації. Поодинокі заходи та програми є недостатніми для запобігання суїцидальних думок та поведінки (відчуття безнадійності та безпорадності), а також загостренню психічних розладів (шизофренії, параної, маячних ідей тощо), біполярному розладу.

Стигматизація і неповага до прав людини, до гідності психічно хворих, що призводять до дискримінації та обмеження прав. Традиційно поведінка людей з психічними розладами вважається соціально неприйнятною. Поширеним є упереджене ставлення до наявності у людини психіатричного діагнозу, її госпіталізації чи перебування на диспансерному обліку або звернення за консультацією до спеціалістів, що стає причиною для відмови осіб від спеціалізованої медичної допомоги. Законодавчі положення, методи лікування і ставлення медичного персоналу до осіб з психічними розладами спрямовані, виключно, на запобігання поведінці таких осіб, яка може бути небезпечною для оточуючих або такою, що потребує втручання з медичної (терапевтичної) необхідності.

Невизначеність у законодавстві джерел фінансування та потреб у кадровому ресурсі сфери охорони психічного здоров'я, у тому числі для адвокації, здійснення стороннього догляду та досліджень. Як наслідок, відсутність фахового персоналу гальмує розвиток нових підходів до охорони психічного здоров'я, заснованих на пріоритетності прав людини, спричиняє відсутність послідовної кадрової політики. Загальна нестача психіатрів призводить до їх перевантаження, що погіршує догляд за пацієнтами. Відсутня надійно функціонуюча мультидисциплінарна взаємодія, тому соціальні працівники, сімейні лікарі не надають первинну допомогу, а одразу перенаправляють на спеціалізоване лікування, що у кінцевому результаті негативно впливає на психічне здоров'я населення.

Неналежне фінансування; невизначеність щодо забезпечення доступу до первинної медичної допомоги та соціальних послуг у системі психічного здоров'я; брак кадрів і необхідної підготовки й знань у суб'єктів, задіяних у сфері охорони психічного здоров'я – є найбільш актуальними проблемами, на розв'язання яких має бути спрямоване законодавство.

2.2. Основні завдання удосконалення законодавства у сфері охорони психічного здоров'я.

До основних завдань удосконалення законодавства віднесено:

– забезпечення системного підходу державної політики (цільова модель системи у сфері психічного здоров'я) щодо здійснення комплексної медичної допомоги, яка необхідна для перебування осіб з психічними порушеннями в родинному та соціальному середовищі;

– інтеграція послуг з ментального здоров'я в систему первинної медичної допомоги;

– наближення законодавства до європейських стандартів у частині доступності надання медичної допомоги, подолання психологічних та інституційних бар'єрів шляхом використання цифрових / інтернет технологій;

– забезпечення якісного і рівного доступу до послуг із профілактики психічного здоров'я, посилення гарантій прав для всіх верств населення, з одночасною адаптацією нормативних положень до потреб різних груп населення (осіб похилого віку, ветеранів війни, членів сімей загиблих Захисників / Захисниць, молоді, внутрішньо переміщених осіб тощо);

– врегулювання особливостей надання медичних послуг і психосоціальної підтримки людям з інвалідністю, забезпечення поваги до їхніх прав й запобігання порушень під час надання послуг з охорони психічного здоров'я;

– забезпечення міжсекторальної співпраці, розподілу повноважень і визначення уповноважених органів з контролю за виконанням законодавства про охорону психічного здоров'я;

– удосконалення організаційно-правових засад кадрового та фінансового забезпечення сфери охорони психічного здоров'я;

– створення доказової бази з метою оновлення даних про показники психічного здоров'я та зв'язок між психічним здоров'ям і соціально-економічними детермінантами здоров'я;

– сприяння обміну знаннями і кращими практиками для співпраці та взаємного навчання, стимулювання співробітництва на національному та європейському рівнях для покращення психічного здоров'я населення;

– удосконалення регулювання функціонування закладів лікування і догляду за хворими; прав і обов'язків медичного персоналу та пацієнтів;

– посилення відповідальності за відмову у доступі до системи охорони здоров'я, зокрема особам з психічними порушеннями, або навмисному створенні перешкод для їх повної інклюзії та участі в житті громади;

– запровадження обов'язкового моніторингу законодавства у сфері охорони психічного здоров'я.

З урахуванням зазначених завдань, до основних напрямів розвитку законодавства слід віднести:

2.3. Шляхи розв'язання проблем законодавчого забезпечення охорони психічного здоров'я.

Система охорони здоров'я є одним з інструментів для досягнення цілей сталого розвитку держави, тому забезпечення її складової – охорони психічного здоров'я, шляхом удосконалення відповідного законодавства, є завданням держави.

Розширення сфери регулювання для забезпечення міжсекторальної взаємодії.

Психічне здоров'я має два виміри: індивідуальне та суспільне. Індивідуальне – це стан психіки індивіда, здатність до цілеспрямованої усвідомленої діяльності та оптимального виконання соціальних функцій. Суспільне або психічне здоров'я населення – рівень психічного здоров'я популяції, поширеність в ній психічних розладів, алкоголізму і наркоманії, розумової відсталості, різних форм деструктивної поведінки²⁶ тощо. Створення засад для функціонування системи психічного здоров'я передбачає координацію на всіх рівнях: чіткий розподіл обов'язків між державою, громадськими організаціями та приватним сектором, доступ до послуг на рівні громад.

Прийняття базового закону про психічне здоров'я, метою якого є встановлення чітких правил, зокрема для фахівців у сфері ментального здоров'я,

²⁶ Підлубний В. Л. Медико-психосоціальна допомога при психічних розладах. Запоріжжя, 2017, 80 с.

через механізм сертифікації. Для створення системи охорони психічного здоров'я, яка функціонуватиме в єдиному міжвідомчому просторі, положення базового закону мають визначити: мету, завдання і принципи реалізації державної політики у сфері охорони психічного здоров'я; принципи надання послуг у сфері охорони психічного здоров'я; складові системи охорони психічного здоров'я; суб'єктів, які забезпечують охорону психічного здоров'я і коло суб'єктів, які надають відповідні послуги; права отримувачів послуг; джерела фінансування системи охорони психічного здоров'я тощо. Слід відмітити позитивну динаміку законодавчого процесу щодо регулювання державної політики у сфері охорони психічного здоров'я в Україні. Наразі готується до другого читання законопроект «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» (реєстр. № 12030 від 13.09.2024)²⁷. Проект потребує удосконалення в частині врегулювання порядку надання послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки; визначення організаційно-правових засад функціонування суб'єктів надання таких послуг та гарантій реалізації прав осіб з психічними розладами та психічними захворюваннями.

Забезпечення якості та стандартизації послуг шляхом внесення змін до нормативних актів, якими слід передбачити єдину термінологію, стандартизацію послуг, принципи мультидисциплінарного підходу. Якісні медичні послуги – це безпечна і якісна допомога тим, хто її потребує, тоді, коли це необхідно та з мінімальними витратами. Нині єдина організаційна модель якісного надання послуг відсутня. Вбачається необхідним створення єдиної системи оцінки якості наданої допомоги у сфері психічного здоров'я, яка включатиме: структуру та організацію (ресурси для забезпечення, наявність кваліфікованих кадрів); процес надання відповідних послуг, зокрема технічний аспект; оцінку результатів догляду (суб'єктивну а і об'єктивну), визначення економічної ефективності (аналіз витрат / вигод).

Застосування міжнародних стандартів у системі охорони психічного здоров'я. Наразі через воєнний стан і збільшення чисельності осіб з гострою реакцією на посттравматичний стресовий розлад акцент має бути зроблений на посиленні організаційно-правових засад діяльності амбулаторної ланки та комплектуванні мультидисциплінарних команд для надання реабілітаційних послуг (сімейний лікар, психіатр, психолог (психотерапевт), медична сестра, соціальний працівник). Врегулюванню та удосконаленню регулювання підлягає діяльність центрів надання психічної допомоги (кабінетів амбулаторного прийому; підрозділів денного перебування для пацієнтів; підрозділів для терапії психічно хворих осіб і соціальної реадаптації), поступовий процес зміни стаціонарної форми на центри ментального здоров'я на базі кластерних лікарень.

---

²⁷ Проект Закону про систему охорони психічного здоров'я в Україні (реєстр. № 12030 від 13.09.2024). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44876>

Врегулювання засад створення, функціонування і розвитку інформаційних систем психічного здоров'я для збору, обробки, аналізу, поширення та використання інформації про надання послуг у сфері психічного здоров'я і потреби населення у відповідній сфері.

Потребує подальшого удосконалення регулювання різних форм надання медичної допомоги: відеоконсультації, відеоконференції, індивідуальні або групові психотерапевтичні сесії тощо, створення ресурсів щодо контролю лікування (нагадування), оцінки ефективності медикаментозного лікування (стаціонар чи вдома), продовження терапії (нагадування про виконання терапевтичних рекомендацій), відслідковування покращення стану пацієнта тощо.

Забезпечення діяльності нових сервісів у межах цільової моделі, зокрема мобільних бригад, які б надавали психосоціальну допомогу пацієнтам, здійснювали консультативну допомогу, проводили групові терапевтичні заняття у для виявлення ранніх ознак депресій, суїцидальних намірів, психічних зрушень. Популяризація і поширення самопідтримки (самодогляд і самопізнання) в психотерапії. Оновлення організаційно-правових засад діяльності санаторіїв і будинків відпочинку, освітніх установ, профільних асоціацій та громадських об'єднань.

Удосконалення законодавства в частині захисту прав осіб з психічними порушеннями шляхом внесення змін до Закону України «Про психіатричну допомогу» щодо надання пацієнтам якісних і доступних послуг, покращених умов перебування у психоневрологічних закладах. У цьому контексті регламентації підлягає питання притягнення до відповідальності працівників медичних закладів за порушення прав і свобод пацієнтів. Створення додаткових інструментів або запровадження механізмів щодо здійснення контролю за благополуччям пацієнтів.

Права пацієнта охоплюють, зокрема право на доступ до послуг системи охорони психічного здоров'я. Оптимальне поєднання послуг для охорони психічного здоров'я (за даними ВООЗ²⁸, *Рис. 1*) – це задоволення повного спектру потреб населення у сфері психічного здоров'я, що включає надання первинної медичної допомоги, яка є фундаментальною і повинна підтримуватися іншими рівнями допомоги, включаючи надання послуг на рівні громад і лікарень, неформальних послуг тощо.

Для забезпечення доступності та ефективного застосування перших засобів психічного здоров'я на всій території країни необхідно впровадити психологічну підтримку на рівні первинної медичної допомоги, розглядаючи психічне здоров'я невід'ємною частиною фізичного здоров'я людини, а також психосоціальної підтримки. Необхідно забезпечити співпрацю між органами місцевого самоврядування і надавачами первинної медичної допомоги, залучаючи сімейних лікарів до підготовки та реалізації програм вирішення медико-соціальних проблем у сфері охорони психічного здоров'я на місцевому рівні.

---

²⁸ Improving health systems and services for mental health. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241598774>

Надання первинної медичної допомоги повинно бути побудовано таким чином, щоб особа з психічним розладом мала право на якісну та своєчасну діагностику, адекватне лікування та реабілітацію, яка включає весь комплекс біологічної терапії, психотерапії та соціотерапії як складових надання медичної допомоги.

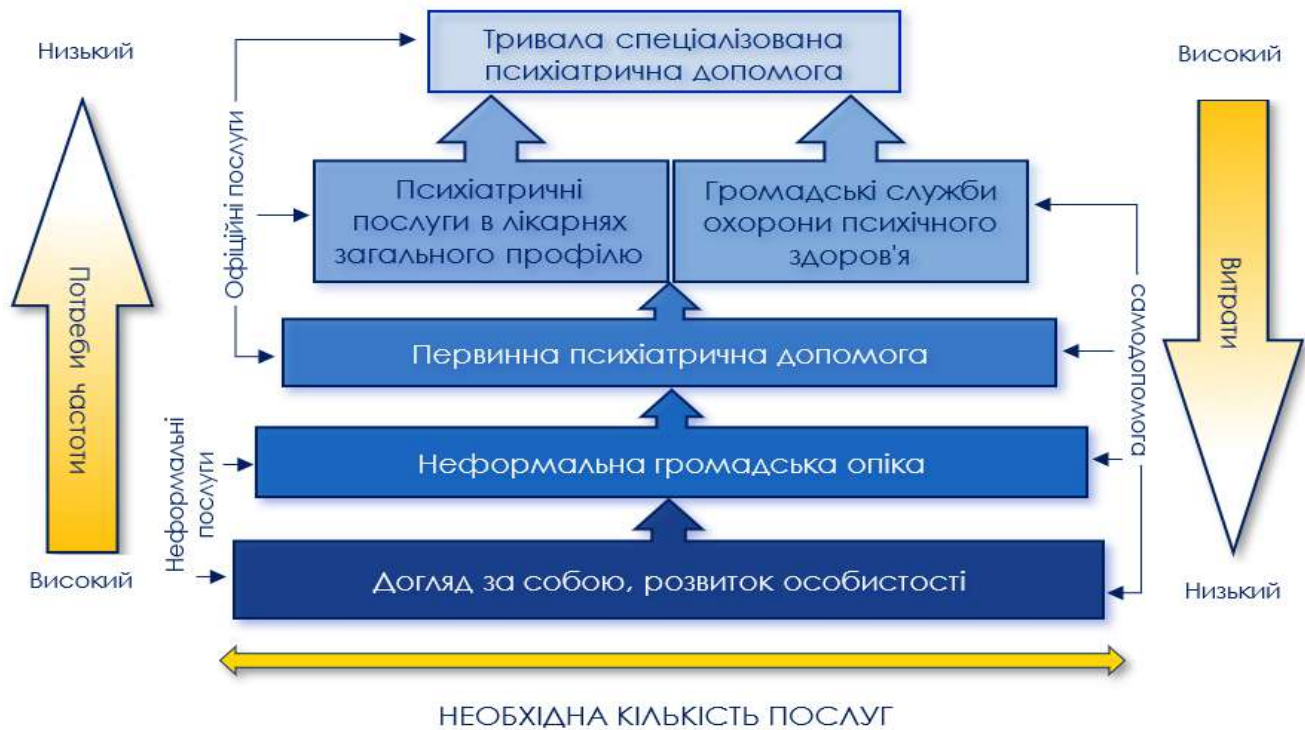

Рис. 1. Оптимальне поєднання послуг у сфері охорони психічного здоров'я.

Якісне забезпечення медичними психотерапевтичними послугами залежить від наявності кваліфікованих і досвідчених фахівців. Ефективна кадрова політика є важливим аспектом удосконалення сфери охорони здоров'я, зокрема психічного здоров'я. Кадрова політика повинна забезпечити: рівень соціально-трудова гарантій медичного персоналу, зокрема оплати праці, розмір якої має залежати від якості роботи, обсягу наданих послуг; подолання негативного кадрового балансу, у тому числі через старіння медичного персоналу і соціальних працівників, недостатньої чисельності молодих фахівців, кваліфікованих в психіатрії.

2.4. Очікувані результати

В умовах війни стан психічного здоров'я є соціальним викликом, що стоїть перед Україною, має серйозні наслідки для економіки та соціальної згуртованості суспільства. За даними Міністерства охорони здоров'я України через повномасштабну війну кожна п'ята людина матиме важкі психічні травми і кожна десята – вже відчує тривогу, депресію, психосоматичні розлади середнього ступеню. Тривалість психічних розладів може складати від 7 до 10 років.

Приблизно 7,7 млн внутрішньо переміщених осіб потребують психологічних консультацій і 3–4 млн – фармакологічного лікування лікарями психіатричного профілю²⁹. Це означає, що удосконалення законодавчого врегулювання системи охорони психічного здоров'я населення належить до пріоритетних завдань держави.

Заходи, запропоновані Концепцією, спрямовані на досягнення конкретних, системних і сталих змін у сфері охорони психічного здоров'я шляхом удосконалення законодавства. Їх реалізація дозволить:

- забезпечити профілактику особистісних і професійних криз, якість профілактичного догляду, вторинну психопрофілактику (консультативну, відновну і корекційну допомоги психолога і психотерапевта), виникнення інвалідності;

- удосконалити нормативно-правовий супровід раннього втручання – виявлення біологічних і соціальних факторів ризику порушень у розвитку дитини (раннє втручання має величезний вплив на траєкторію перебігу багатьох психічних захворювань, до 50 % психічних захворювань у дитячому віці можна запобігти за допомогою програм раннього втручання)³⁰;

- врегулювати право на психологічне лікування, доступність послуг у сфері охорони психічного здоров'я (іноземна практика свідчить про економічну доцільність психологічного лікування, яке має стати базовим у системі охорони психічного здоров'я населення України);

- удосконалити законодавство щодо дестигматизації, інклюзії, поваги до прав вразливих груп, забезпечити реалізацію прав і законних інтересів осіб з психічними захворюваннями, їх інтеграцію в суспільство; змінити ставлення та знання населення про психічне здоров'я, зокрема інформованість щодо ранніх симптомів захворювань та підходів до підтримки осіб, які мають проблеми із психічним здоров'ям (реабілітація, ресоціалізація, лікування і догляд за тими, хто цього потребує);

- сформувані організаційно-правові засади для навчання, освіти, управління людськими ресурсами; розширити можливості психіатрії і наркології, психотерапії і клінічної психології, забезпечити включення психотерапії і соціотерапії у всі профілактичні та лікувально-реабілітаційні програми і маршрути;

- забезпечити проведення досліджень, здійснення оцінки та постійний розвиток послуг, що надаються. Системна побудова якісних послуг підтримки і зміцнення психологічної стійкості людей має значення для покращення якості їх життя, а також для підвищення адаптивності всього суспільства;

---

²⁹ [Mental health care of Ukraine and psychiatric care. Scientific and publishing center «Sci-conf.com.ua» Cognum Publishing.](#)

House XI International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life». (May 11-13, 2022). P. 157–165. Manchester, Great Britain. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/05/INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-INNOVATIONS-IN-HUMAN-LIFE-11-13.05.22.pdf>

³⁰ Угрин Денис. Раннє втручання може мати величезний вплив на траєкторію розвитку багатьох психічних захворювань. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2012/6-2/article-679/denis-ugrin-rannie-vtruchannya-mozhe-mati-velicheznyy-vplyv-na-traiektoriyu-rozvitku-bagatoh-psihichnih-zahvoryuvan-#gsc.tab=0>

– стимулювати міждисциплінарну інтегровану практику в галузі охорони здоров'я, соціальних послуг, освіти, працевлаштування і фінансів.

Економічні витрати держави через психічні розлади у людей пов'язують не стільки з фінансовим забезпеченням діагностики та лікування, скільки з непрямими витратами (трудовами та забезпеченням різних видів соціальних послуг і допомог).

Очікувані результати реалізації Концепції сприятимуть виконанню таких цілей сталого розвитку:

	зниження захворюваності на психічні розлади та соматичні захворювання
	підвищення рівня освіченості та можливості самореалізації
	стійкості зайнятості
	зниження рівня бідності, антисоціальної поведінки, злочинності
	зменшення навантаження на сім'ю, систему соціального захисту, систему освіти та охорону здоров'я

Окреслені у Концепції напрями розвитку законодавства сприятимуть:

розвитку всіх видів допомоги у сфері охорони здоров'я

осучасненню норм щодо повноважень суб'єктів, які забезпечують організацію надання допомоги у сфері психічного здоров'я

створенню умов для розвитку неформальної допомоги у сфері охорони психічного здоров'я

забезпеченню контролю і нагляду за діяльністю з надання послуг у сфері психічного здоров'я

сприянню процесу гармонізації національного законодавства з *acquis* ЄС

законодавчому врегулюванню заходів із збереження психічного здоров'я і профілактики психічних розладів

**Дослідницька служба
Верховної Ради України**

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.